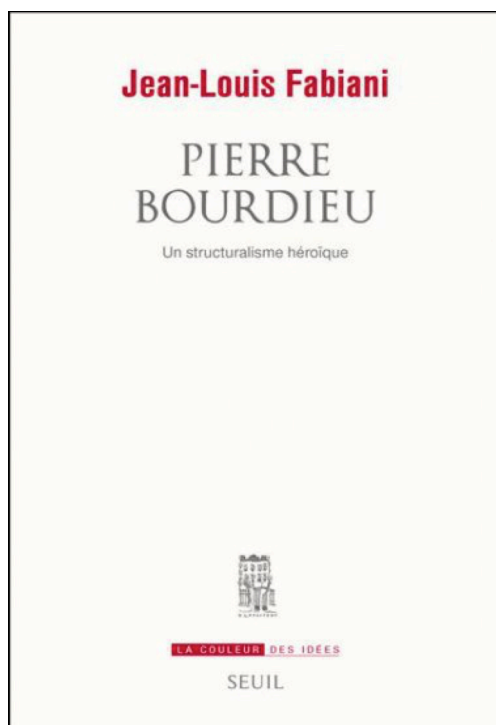

På afstand, med forståelse

Anmeldelse af Carsten Sestoft

Jean-Louis Fabiani: *Pierre Bourdieu. Un structuralisme héroïque*. Seuil, 2016, 310 sider.

Dette er en kritisk og generøs bog, og det er det vigtige ved den. Generøsiteten sikrer på én gang, at kritikken kan høres hos Bourdieus tilhængere, og at den ikke udarter til fjendtlig destruktion. For som Fabiani indledningsvis skriver, er det ikke indlysende, at man i dag kan tale om Bourdieu på en afklaret og fredelig måde. Det gælder måske særligt i Frankrig, hvor nogle tidligere studerende og medarbejdere kritiserer ham særdeles indædt, mens arvtagerne til hans Centre de sociologie européenne ikke synes at være meget for at gå ind i kritiske diskussioner.

Fabianis erklærede hensigt er at analysere Bourdieus begreber og relatere dem til deres sociale og polemiske

kontekster. Efter introduktionen tager han således i tre lange kapitler fat på hovedbegreberne felt, habitus og kapital. De resterende seks kapitler behandler en række knap så systematisk forbundne emner: Bourdieus brug af statistik (især omkring *La Distinction*), hans forhold til historie og historiografi (især i *Homo academicus* og *Les Règles de l'art*), hans måder (fx gennem sit vokabular) at henvende sig til et bredt og et smalt publikum, hans forhold til politik, hans diskrete behandling af følelser som lidelse og kærlighed som sociologiske genstande og endelig den selvbiografiske dimension i hans forskning. Mange af diskussionerne i disse mindre centrale kapitler er særdeles interessante, ligesom der er talrige øjenåbnende bemærkninger rundt omkring. Også referencerne til værker om

Bourdieu er omfattende og interessante; jeg ville eksempelvis gerne være stødt på antropologen Deborah Ree-Danahays bog *Locating Bourdieu* fra 2004 for længe siden.

Forfatteren har da også optimale egenskaber for at kunne frembringe indsigt i Bourdieus værk og bane. Han er født i 1951 og dermed gammel nok til at have deltaget i eller kunnet observere de sidste tre årtier af udviklingen hos Bourdieu, hvis navn han første gang stødte på i en tilsyneladende berømt anmeldelse af *La Reproduction* i *Le Monde* i 1970. Af uddannelse er han som Bourdieu filosof, og han blev ph.d. under Bourdieus vejledning i 1980. Allerede i 1970'erne frekventerede han nogle af de vigtige sociologimiljøer på den amerikanske vestkyst, fra San Diego over Los Angeles til San Francisco (Fabiani 2015: 13-14) og har dermed til dels et solidt alternativt ståsted, som gør det lettere at anlægge et kritisk perspektiv. Og endelig har han også institutionelt været lidt på afstand af den franske sociologi i kraft af sin tilknytning til Central European University i Budapest fra 2008, selv om han også har haft ansættelse siden 1991 på Ecole des hautes études en sciences sociales (angiveligt i Paris, men med en række hverv knyttet til afdelingen i Marseille), men tilknyttet Raymond Aron-centret, hvad der i forhold til Bourdieus center formentlig ligger en hel masse potentielt konfliktstof i – af intellektuel, politisk og personlig art. Kort sagt, han har både brede filosofiske og sociologiske kundskaber og kombinerer et langvarigt førstehåndskendskab med en vis distance.

Måske er det også relevant at sige noget om anmelderen af denne bog. Fabiani bemærker et sted, at det ikke tilkommer Bourdieus kommentatorer at forbedre hans værk efter hans død (271). Det har jeg muligvis gjort i den forstand, at navnet Bourdieu for mig simpelthen er blevet en slags stenografisk betegnelse for al teoretisk funderet empirisk humaniora og socialvidenskab. Al kritik af Bourdieu kan derfor affejes med ideer, analyser og metoder, som måske nok kunne komme fra Bourdieu, men faktisk stammer fra Norbert Elias, Reinhart Koselleck, Gérard Noiriel, Paul Veyne, Foucault, Andrew Abbott, Wittgenstein eller hvem jeg nu ellers er stødt på af interessante folk, som med eller uden interesse fra eller for Bourdieu har arbejdet inden for beslægtede områder. Måske er disse udmærkede ideer og analyser helt kompatible med Bourdieus ideer og analyser, men de er ikke hans, og når man tillægger dem Bourdieu, gør man en ræsonneret diskussion af hans styrker og svagheder vanskeligere og mere uklar, end den behøvede at være.

Hvordan lykkes Fabiani så med sit projekt? Det hurtige svar er, at hans analyse ikke helt lever op til erklæringen om at ”indskrive begrebernes baner i et kampfelt i overensstemmelse med Bourdieus fremgangsmåde” (14) – rent bortset fra, at Bourdieu aldrig ville bruge udtrykket ”begrebernes baner” (”trajectoires notionnelles”), fordi et begreb ikke meningsfuldt kan have en bane, dvs. en række relative positioner i et systems forskellige tilstande. Det gælder især for de tre indledende hovedkapitler om felt, habitus og kapital, at de stort set ikke indeholder nogen rekonstruktion af strukturen i det intellektuelle, filosofiske eller sociologi-

ske felt i Frankrig eller i verden af den art, som normalt praktiseres i Bourdieus skolen. Det kunne være systematiske undersøgelser af publikationssteder (forlag, tidsskrifter), komparative baner gennem institutionerne, analyser af oversættelser af bøger og artikler som komparative indikatorer for intellektuel berømmelse eller bare systematiske analyser af positioneringer ud fra samtidig uddannelsesbaggrund, disciplinær tilknytning og position i forhold til feltets definerende ideer. Det har den Bourdieu-tro Louis Pinto arbejdet med i sin bog om forholdet mellem filosofi og sociologi i det 20. århundredes Frankrig (Pinto 2009; Sestoft 2011). Det kunne eksempelvis være instruktivt at ræsonnere over Bourdieus bane og positioneringer i forhold til Foucault, Boudon, Touraine og Derrida. Men al den slags finder man mere om i de følgende kapitler, mens de tre første kapitler forbliver en slags konsistentstjek af den interne sammenhæng i Bourdieus mangfoldige fremstillinger og udviklinger af sine grundbegreber.

Min plan var her at gennemgå kapitlet om felt med henblik på at se, hvad han får ud af dette konsistentstjek; men efter at have genlæst det mere grundigt et par gange forstår jeg mindre og mindre af strukturen i dette kapitel. Argumentationen forekommer mig simpelthen at være uklart fremstillet, og det er temmelig utydeligt, om der er tale om en neutral fremstilling eller om en kritik. Han mener at påpege nogle inkonsistenser i feltbegrebet og især to uafklarede spændinger, som må siges at være ret velkendte. Den ene angår forholdet mellem feltbegrebet som generel model for analyse af social interaktion og som analyse af et specifikt historisk fænomen (især erobringen af autonomien i de litterære og billedkunstneriske felter i det 19. århundrede med Flaubert, Baudelaire og Manet); Fabiani henviser her til Alain Viala og Denis Saint Jacques' formulering af dette problem fra 1994 (Viala & Saint Jacques 1994). Den anden uafklarede spænding, som er kapitlets konklusion, handler om, at det værk om den generelle feltteori, som Bourdieu annoncerede talrige gange siden 1972, og som nu lader til at udkomme i ufuldendt form i 2018 under titlen *Microcosmes*, ikke lod sig skrive, fordi afstanden mellem de konkrete analyser og ønsket om at formulere en generel og lovæssig teori om felter var for stor; de enkelte historiske analyser kunne simpelthen ikke generaliseres til én feltteori. Det er meget troligt. Som jeg har skrevet i min anmeldelse af Bourdieus Manet-forelæsninger, strandede allerede foreningen af de ellers nært beslægtede analyser af Flaubert og Manet (Sestoft 2013: 51).

Kapitlet om habitusbegrebet ligner kapitlet om feltbegrebet lidt. Muligvis kompliceres fremstillingen af, at Fabiani forsøger reflektivt at analysere Bourdieus habitus samtidig med habitusbegrebet, men det gør det hele lidt uklart, og det ville tage meget lang tid at udrede, hvordan det habitusbegreb, som Fabiani bruger i analysen af Bourdieu, hænger sammen med den teoretiske kritik af habitusbegrebet, som han fremsætter sideløbende. Hans konklusion synes at være, at habitusbegrebet grundlæggende er en "black box" (83, 97), som man ikke kan vide, hvad der sker i. Det er jeg enig i, hvis det betyder, at habitus ikke som sådan kan udforskes empirisk: Det, man kan observere, er systemer af sociale egenskaber hos agenter og systemer af valg eller handlinger (positioneringer). Habitus er så

en teoretisk forklaring på, hvorfor de to systemer udviser en vis sammenhæng. Men det er muligvis min ”forbedring” af Bourdieu, for han beskriver ikke selv habitus på den måde.

I kapitlet om kapitalbegrebet påpeger Fabiani nogle problemer i begrebet om kulturel kapital og definitionen af dens tre former i Bourdieus tekst med samme titel (Bourdieu 1979): Den inkorporerede kulturelle kapital er i sidste ende ikke til at skelne fra en habitus, den objektiverede kulturelle kapital er også materielle goder, som alligevel først får deres kulturelle mening, når de aktiveres af den inkorporerede kulturelle kapital i en habitus; og den institutionaliserede kulturelle kapital betegner Bourdieu selv som en uddannelseskapital (109-111), *capital scolaire*. I disse definitioner forsvinder den kulturelle kapital mellem fingrene på én; tilbage bliver de to forskellige produkter af familiens og skolens socialisering, som *La Distinction* handler om; og førstnævnte beskrives bedst som en habitus, sidstnævnte som en uddannelseskapital. Ergo er kulturel kapital ikke noget nyttigt begreb. Kritikken er her ikke kun teoretisk, men handler også om, hvad der kan observeres og måles. I dette kapitel om kapital beskæftiger Fabiani sig endvidere med definitionerne af symbolsk kapital, som i sidste ende synes at være en kapitaleffekt (og dermed ikke en kapital som sådan), og han bruger i øvrigt noget tid på at tilbagevise, at Bourdieu skulle være en art udvidet marxist.

Det interessante i bogen ligger overvejende andre steder end i kapitlerne om de tre grundlæggende begreber. Fabiani påpeger nogle spændinger i værket, punkterer nogle myter og siger lige ud, at nogle ting hos Bourdieu blot er retorik, alt sammen mestendels på en venlig, om end sommetider lidt ironisk måde, som når han i konklusionen skriver: ”Hvordan taler man fredeligt om en stor kriger, som i den grad selv sørgede for at berette om sine bedrifter?” (299). Der er ingen tvivl om, at Fabiani både menneskeligt og videnskabeligt foretrækker den Bourdieu, som han selv mødte i begyndelsen af 1970’erne – dengang han var lattermild og søgende i sine videnskabelige skrifter. Ligesom andre af Bourdieus forhenværende nærmeste (fx Monique de Saint Martin) synes han, at Bourdieus tiltagende dogmatiske teoridannelse og hans triste mine som antineoliberal offentlig intellektuel i 1990’erne var et forfald i både videnskabelig og menneskelig henseende. Han tidsfæster endda ret nøje dette syndefald, som dels kan lokaliseres i spændingen mellem ”videnskaben om værker” og det normative og stærkt polemiske post-scriptum i *Les Règles de l’art* (1992), dels i *La Misère du monde* (1993), hvis metode han i lighed med andre sociologer (fx Mayer 1995) ser som et markant brud med Bourdieus tidligere formaninger om at bryde med det prækonstruerede for at konstruere genstanden. Det problematiske forhold mellem politisk og normativ polemik på den ene side og dogmatisk videnskabelighed på den anden side er således blandt de spændinger, som Fabiani identificerer i værkerne fra Bourdieus sidste årti. En tilsvarende spænding kan også findes mellem hævdelser af videnskabens autonomi (fx i den sidste forelæsningsrække ved Collège de France, udgivet som *Science de la science et réflexivité*, 2001) og kritikken af det skolastiske synspunkt i *Méditations pascaliennes* (1997), som jo netop skyldes autonomien i

form af afstand til nødvendigheden, der er en nødvendig forudsætning for videnskab. Man kan i det mindste undre sig over, at Bourdieu ikke lidt tydeligere forholdt sig til, hvordan denne spænding skulle forstås.

En af de interessanteste fortolkninger i Fabianis bog er den, der angår grundlaget for Bourdieus virke som offentlig intellektuel i 1990'erne. Fabiani ser ham som en "offentlig ansat, der var søn af en offentlig ansat" (216; Bourdieus far arbejdede i postvæsenet). I 1990'ernes reformer af den offentlige sektor så Bourdieu en neoliberal destruktion af velfærdsstaten, som han i forlængelse af fransk tradition forsvarede ud fra et positivt syn på staten og dens "venstre hånd" (modsat statens repressive og autoritære højre hånd). Hans politiske engagement bestod således ikke i at være talsmand for arbejderklassen eller proletariatet eller for den sagskyld prekariatet, men i en nærmest embedsmandsagtig forpligtelse til at forsvare den offentlige sektor og dens bidrag til opretholdelsen af civilisationen. Den radikale Bourdieu i 1990'erne er således blot en transformeret udgave i en ny kontekst af den tidligere "socialdemokratiske" Bourdieu, som Fabiani ser i forskellige former for samarbejde med statslige myndigheder fra 1960'erne til 1980'erne og i hans nærhed til socialisten Michel Rocard. Dette skift i Bourdieus politiske fremtræden forklarer Fabiani med, at sociologien i det nu dominerende USA endegyldigt tabte i konkurrencen om at blive "fyrsterådgivere" i lighed med discipliner som økonomi eller politologi (213) og derfor i stedet påtog sig rollen som aktivistiske samfundskritikere.

Denne tolkning punkterer den ene af to myter om Bourdieus bane, nemlig at han hele vejen igennem var en rebel. (Jeg er ikke helt sikker på, om der findes sådan en myte.) Fabiani gør opmærksom på, at Bourdieus karriere var hurtig og præget af ressourcestærke folks anerkendelse og understøttelse, fra Raymond Aron, hvis center han overtog som 38-årig, til direktørerne for Ecole pratique des hautes études og Fondation de la Maison des sciences de l'homme, Fernand Braudel og Clemens Heller (189), som sikrede ham en fast stilling (directeur d'études som 34-årig) og ressourcer til store forskningsprojekter. Bourdieu skaffede sig også selv store bevillinger, bl.a. til sine museums- og fotografiprojekter i 1960'erne (*Un art moyen*, 1965; *L'Amour de l'art*, 1966). Han var således meget veltilpasset i de tidlige 1960'ers voksende forskningsverden. Intet tyder på, at han ikke forblev det til sin død; *La Misère du monde* blev eksempelvis finansieret af en sparekasse. Han var også en stor forskningsentreprenør med en ledelsesfilosofi, som Fabiani uden at fortrække en mine serverer bogens største giftighed om: "Den ledelsesstil, som han udviklede i sit center, var utvivlsomt forud for moderne former for management. Ingen stillinger, bortset fra hans egen, var faste. Der herskede usikkerhed om de opgaver, der skulle laves, og om de frihedsgrader, forskeren havde. De unge indtrædende blev sat til at arbejde sammen to og to, så de neutraliserede hinanden. Bourdieu forstod at spille på den sociale oprindelse hos medarbejderne, som samtidig var hans informanter, så videnskabeligt produktive og menneskeligt anstrengende spændinger blev installeret. De, der havde mest kulturel og uddannelsesmæssig kapital, blev ofte udsat for ydmygelser og

grusomme rettelser foran de forsamlede medlemmer i hans seminar, som intet festligt havde over sig" (189). Dette formentlig kun alt for realistiske billede afbalanceres dog af Fabianis egen beskrivelse af sit første møde med Bourdieu, der som forventet var "lysende og broderlig" (301), og af hans allersidste bemærkning om, hvor gerne han igen ville kunne grine sammen med Bourdieu (302). Men uanset latter eller grusomhed var Bourdieu mindst lige så meget en institutions-bygger som -kritiker.

Den anden punkterede myte angår hans geografiske og sociale bane, som Bourdieu selv lægger vægt på som grund til at føle sig fremmed i den akademiske verden. Fabiani gør opmærksom på, at mange af de folk, som hjalp ham (fx Canguilhem) eller fulgtes med ham – også i frafaldet fra filosofien til fordel for humanvidenskaber, hvilket stort set var betingelsen for at få et job inden for forskning for den generations filosofiuddannede (jf. 68ff.) – ligesom ham var opstigende småborgere fra provinsen, uden at de af den grund har set det som noget særligt dramatisk. Eksempler, som nævnes, er litteraten Gérard Genette og antikhistorikeren Paul Veyne, som både er af samme årgang som Bourdieu og har udgivet selvbiografiske skrifter (136-37, 274-75). Det betyder selvfølgelig ikke, at Bourdieus følelse af at være en mirakuløs undtagelse eller af at være malplaceret og uden ret til at være intellektuel ikke var ægte; blot at dens objektive grundlag var mindre usædvanligt, end hans fremstilling lader én tro.

Bourdies pleje af myten om den mirakuløse mobilitet fra flækken i Sydfrankrig til Collège de France hænger imidlertid sammen med hele hans stil som sociolog, som Fabiani med Randall Collins' typologi for forskningstraditioner karakteriserer som "heroisk" til forskel fra de loyalistiske traditioner og upersonlige traditioner og antitraditioner. Heraf bogens undertitel: En heroisk strukturalisme (jf. Noiriél 1994 om Durkheim og hans gruppe). Sagt lidt karikeret kæmper den heroiske sociolog under store vanskeligheder for at sætte videnskaben igennem over for de farer, der lurer dels fra de andre sociologers falske problemer (for slet ikke at tale om filosofernes), dels fra den almindelige doxa, som en stadig epistemologisk årvågenhed må sætte ind overfor. Det giver anledning til både megen god tænkning og en del retorik. Det sidste eksemplificerer Fabiani med nogle sætninger fra de udgivne forelæsninger a la "Det, jeg vil prøve nu, har aldrig været prøvet før", "jeg vil nu gøre noget meget vanskeligt". Fabiani peger imidlertid også på, at postulatet om at sociologien har særligt svært ved at blive en videnskab (fx i *Le Métier de sociologue*, 1968), fordi mennesker har meninger om sig selv, måske bare er et postulat, som bidrager til heroiseringen af projektet. Andre uheldige tendenser, man kunne nævne, er Bourdieus lejlighedsvis henvisning til "love", som måske nok er plausible, men ingenlunde beviste, fx "loven om voldens bevarelse"; eller i andre sammenhænge, Bourdieus hypotetiske påstande: "man kunne vise, at ..." Jamen, så må man jo gøre det. Den slags retorik er det fint at få trukket ned på jorden.

På et mere fundamentalt plan antyder han, at analogien mellem Bourdieus feltbegreb og elektromagnetiske felter måske også blot er et postulat, idet der højst er

tale om overførsel af en løselig idé og ikke om en egentlig transponering af en teoretisk model fra fysikken (31). Tilsvarende er konklusionen på hans interessante analyse af Bourdieus forhold til og brug af statistik, at den multiple korrespondanceanalyse mere er et redskab til fremstilling (altså igen et spørgsmål om retorik) end til analyse, hvilket virker ret overbevisende. Det er for så vidt ikke nogen kritik, men blot en konstatering af, hvori statistikkens reelle funktion i Bourdieus værk består – og den fratager på ingen måde Bourdieu æren for i samarbejde med de statistikere, han mødte i Algeriet og senere Paris, at have skabt en sociologisk grundlagsrefleksion over statistik, som på nogle måder var de samtidige amerikanske sociologers overlegen (139).

Bogen indeholder mange flere interessante ting, eksempelvis en gennemgang af refleksivitetens teoriehistorie (293ff) eller af Bourdieus forhold til Freud og psykoanalysen i forlængelse af Steinmetz (268ff.). Fabiani peger desuden, hvor vigtige følelser som sociologisk genstand var i Bourdieus værk (kapitlet ”De la souffrance à l’amour”), mest udpræget og uudgrundeligt i hans postscriptum til *La Domination masculine* om kærlighed som ophævelse af dominans. Men også i *La Misère du monde*, der trods de forbehold man kan have over for bogens metode, er vigtig derved, at den griber tidsånden og karakteriserer afindustrialiseringens Frankrig som præget af lidelse, af vanskeligheden ved at eksistere (257, 253). Sociologien tilbyder sig så som en slags behandling ved at gøre opmærksom på, at lidelsen er kollektiv og strukturel, ikke individuel og selvforskyldt.

Hvad bliver der så tilbage af Bourdieu efter bogens gennemgang? Efterhånden som jeg har genlæst bogen, virker den mindre kritisk på mig. Måske handler det blot om at forstå, hvad det er kritikken retter sig mod – om det er selve grundbegreberne og -ideerne eller nogle af deres detaljer eller indbyrdes sammenhænge. For en tænkning som Bourdieus, som var gennem et antal faser og blev formuleret og omformuleret i én uendelighed over fyre år, er det ikke overraskende, at der opstår uklarheder og inkonsistenser mellem de første og sidste definitioner af grundideer. Og der er klart nok mest tale om en kritik af det dogmatiske systems inkonsistenser og dermed indirekte om et forsvar for den tidlige Bourdieus mere åbne tilgang, som Fabiani som sagt har en klar præference for. Den største effekt på undertegnede er måske, at den hiver Bourdieu ned på jorden og tager lidt af glorien af ham, uden i øvrigt at fornægte, at han havde gode ideer. Det er derved, den er en kritisk og generøs bog, selv om den ikke helt er den analyse af Bourdieus ”synspunkt”, som nogen burde lave en gang.

Referencer

- Bourdieu, P. 1979. Les trois états du capital culturel. *Actes de la recherche en sciences sociales*, nr. 30, s.3-6.
- Fabiani, J.-L. 2015: *La Sociologie comme elle s’écrit. De Bourdieu à Latour*. Paris: Editions EHESS.

- Mayer, N. 1995. L'entretien selon Pierre Bourdieu. Analyse critique de *La Misère du monde*. *Revue française de sociologie*, 36:2.
- Pinto, L. 2009: *La Théorie souveraine. Les philosophes français et la sociologie au XXe siècle*. Paris: Editions du Cerf
- Noiriel, G. 1994. Foucault and History: The Lessons of a Disillusion. *The Journal of Modern History*, vol. 66, nr. 3.
- Sestoft, C. 2011. Sociologisk filosofihistorie af filosofisk sociolog. *Slagmark*, nr. 61, s.207-211. [Anmeldelse af Pinto 2009]
- Sestoft, C. 2013. Manet som selvportræt, *Praktiske grunde*, nr. 4, s.49-53.
- Viala, A. & D. Saint Jacques 1994. A propos du champ littéraire. Histoire, géographie, histoire littéraire. *Annales HSS*, 49:2.